

Príjem ako občianske právo

Werner A. Götz

prečo je nepodmienený základný príjem jedinou alternatívou nezmyselného „práva na prácu“

Článok 1 našej ústavy hovorí: „Dôstojnosť človeka je nedotknuteľná. Povinnosťou štátnej moci je vážiť si ju a chrániť.“ A v článku 2 sa hovorí: „Každý má právo na život a telesnú ne dotknuteľnosť. Sloboda človeka je nedotknuteľná. Do týchto práv sa smie zasiahnuť iba na základe zákona.“

Na prvý pohľad trochu podivne znejúce ohraničenie má predovšetkým nasledujúci dôvod: Ak niekto porušuje zákony, tak do jeho práva na slobodu smie štát na základe týchto zákonov zasiahnuť. Zloději a vrahovia sa postaví pred riadny súd, a ak sa preukáže ich vina, idú do väzenia. Inak však neexistuje žiadne, ani mysliteľné ohraničenie našich najzákladnejších ľudských práv: dôstojnosti, života, zdravia a slobody.

Pri niekoľkých nasledujúcich základných právach hovorí naša ústava jasne o hraniciach a obmedzeniach. Napríklad právo na slobodný rozvoj osobnosti je ohraničené právami druhých, ústave zodpovedajúcimi zákonmi a dobrými mravmi, sloboda vierovyznania, svedomia, názoru a tlače, sloboda umenia a vedy, zhromažďovania alebo telekomunikačné ta-
jomstvo nie sú síce principiálne, ale v ich konkrétnej forme podriadené tzv. zákonnej výhrade: Každý môže v zásade veriť, hovoriť, písať alebo skúmať, čo chce - a štát prostredníctvom zákonov musí regulovať, v akých formách a v akých hraniciach sa to smie diať.

Ešte raz. Dôstojnosť a právo na život človeka sú v každom ohľade nedotknuteľné. Na nich je založené všetko ostatné. Nikto nesmie do týchto práv zasiahnuť.

Čo to však znamená v súvislosti s prácou a príjmom? V zásade je to veľmi jednoduché. Kto chce žiť, a to dôstojne i slobodne, potrebuje niečo jesť, musí sa obliekať, potrebuje trechu nad hlavou - a musí mať možnosť zúčastňovať sa v primeranom rámci politického, spoločenského a kultúrneho života.

Nikde v našej ústave však nie je napísané, že preto musí pracovať. Naše najzákladnejšie ľudské práva sa skrátka

nezakladajú na tom, že si v pote tváre zarábame na chlieb, ale výlučne na tom, že sme ľudské bytosti. Bolo by úplne zbytočné priznať ľuďom právo kritizovať vládu, publikovať ľubovoľné noviny, zakladať odbory alebo maľovať akty, ak by sa materiálne predpoklady na využitie týchto práv viazali na podmienky. Napríklad na podmienku, ktorú nesformuloval notoricky nesprávne citovaný apoštol Pavol*, ale naposledy jeho „učeník“ Franz Muntefering [nemecký sociálnodemokratický minister práce a sociálnych vecí ‘ - pozn, prekl.] nasledovne: Kto nepracuje, nech nejde.

Takéto chápanie základných práv - úplne v súlade s našou ústavou - má jednoduchý dôsledok: Ak je právo na život v dôstojnosti a slobode nepodmienené, musí byť nepodmienené aj i právo na jedlo, pitie, ošatenie, bývanie a základný podiel na spoločenskom dianí.

* V 2. liste Solúnčanom, kap. 3, verš 10 stojí: „Kto nechce pracovať, nemá ani jesť.“ Nesprávne citovanie apoštola Pavla zdá sa byť metodické. Určite by bolo teologicky neudržateľné práve Pavlovi prisudzovať zodpovednosť za faktické nútenie k práci. Pretože aj v minulosti bol apoštol Pavol príležitostne rétoricky zneužívaný, zaslal mi Benediktus Hardorp vysvetľujúcu poznámku, ktorú by som tu chcel skrátenu citovať: »Pavol je často citovaný, avšak v skutočnosti v jeho hlavnom úsilí takmer nepochopený predstaviteľ vtedy nového, svetodejinného kresťanstva. (...) V skutočnosti musí byť každému, kto sa trochu zaoberal jeho osobnosťou a úlohou priniesť kresťanstvo zo židovského sveta ‚pohanom‘, teda všetkým ľuďom, nápadné, že práve Pavol je apoštolom slobodného vedomia. Napríklad v liste Galatánom, kap. 5, verš 1 sa hovorí: ‚Kristus nás oslobodil, aby sme sa stali slobodnými, nenechajte sa teda opäť zapriať do jarma otroctva. (...) K slobode ste povolani, milí bratia.‘ Práve Pavol skončuje so všetkými zákonitostami starého židovského sveta. A práve on by mal hlásať prekonanú požiadavku na ‚tvrdé zaobchádzanie‘ s tými, čo nie sú zárobkovo činní? On by mal odporúčať trest odňatia príjmu (‚jedla‘)? Otázku pochopenia tohto citátu som preto minulý rok položil teológovi a osvedčenému znalcovi Pavla prof. Eugenovi Biserovi a dostal som nasledujúcu odpoveď: Táto veta (...) sa týka tých kresťanov, ktorí v očakávaní skorého príchodu Krista (nestali vykonávať svoje povolanie s odôvodnením, že vzhľadom na očakávaný blízky koniec sveta to nemá význam a je to zbytočné. Proti tomuto postojú, ktorý n našou situáciou nemá nič spoločné, sa stavia apoštol Pavol. V súvislosti s požiadavkou oddelenia práce a príjmu, ktorá je v pozadí základného príjmu, to znamená, že príjem nie je ekvivalentom minulosti (mzda), ale slúži na to, aby sa mohla slobodne rozvinúť iniciatíva smerom do budúcnosti. Pavol mal na mysli rozvoj iniciatívy, slobodu kresťanského človeka. Mimochodom, práve o sebe Pavol povedal, že za svoju vlastnú iniciatívu šíriť kresťanstvo nikdy nepožadoval mzdu, ale na svoje živobytie si zarábala ako remeselník. Svoj príjem ako výrobca stanov používal na rozvoj svojho poslania. Okrem toho v ním založených nežidovských kresťanských obciach zhromažďoval dary pre zbadačenú jeruzalemskú obec a (nepodmienené) ich dával k dispozícii biedou trpiacim židovským bratom vo viere. Pavol je teda v podstate priekopníkom toho, čím sa my dnes zaoberáme pod hlavičkou nepodmieneného základného príjmu.“

Ako je známe, existujú dnes ľudia, ktorí tvrdia, že niečo ako „Arbeitslosengeld II“ [dávky v nezamestnanosti - *pozn. prekl*] je v skutočnosti dobročinnosťou štátu. Tvrdí sociálni darvinisti by sa takýchto „dekorácií“ najradšej zriekli úplne. Ostatní zastávajú názor, že ak už sociálny štát zaručuje „slabým“ existenčné minimum, musí byť priznanie určitej dávky viazané na čo najtvrdšie podmienky. Inými slovami, ak tí, čo nepracujú, už jedia, treba aspoň dôkladne preskúmať, či *skutočne* pracovať môžu - nech to, doslova, stojí, čo chce. A podľa okolností ich treba donútiť k tomu, aby začali pracovať tak skoro, ako je to to možné. Treba podotknúť, že nie v práci, na ktorú sú kvalifikovaní, ktorá im vyhovuje, ktorá im umožní mať dostatočnú čívnú úroveň, v ktorej vidia zmysel a z ktorej majú možno nakoniec i radosť. Nie, majú vziať *každú* „ponúknutú“ prácu. V konečnom dôsledku je to nútená práca. A to je, mimochodom, zakázané - v čl. 12 našej ústavy. V podstate je tento spôsob uvažovania ešte absurdnejší, ako tzv. trojtriedne volebné právo [pruské volebné právo, podľa ktorého boli voliči rozdelení do troch tried podľa výšky odvedenej dane a na základe toho im bol pridelený počet volebných hlasov - *pozn. prekl.*]. Tu mali tí, ktorí nemali vôbec nič, aspoň určitú možnosť voľby.

Ako vidíme, požiadavka na nepodmienený základný príjem vychádza zo základov každej slobodnej, demokratickej spoločnosti. Ako každé iné základné právo je aj právo na príjem ľudským a občianskym právom. Je to dokonca úplne

najzákladnejšia časť našich slobodných práv. Pretože právo na slobodu obsahuje veľmi výrazne aj právo povedať nie. Obsahuje napríklad právo určitú prácu odmietnuť. Obsahuje dokonca právo celkom odmietnuť zárobkovú prácu. Človek je slobodný predovšetkým vtedy, ak môže odmietnuť to, čo pociťuje ako nepríjemnú požiadavku. A žiaden štát, žiaden zákonodarca nemá právo nikomu predpisovať, ako si má v tejto súvislosti postaviť osobné hranice.

Slobodu povedať nie má však iba ten, kto má zaistenú existenciu. Už tento fakt by bol dostatočným dôvodom na zavedenie nepodmieneného základného príjmu. Je založený na ústrednom pilieri našej ústavy, ktorý hovorí: Dôstojnosť človeka je nedotknuteľná. Politicky je tento základný príjem zdôvodnený už dlho, omnoho skôr než sme sa začali pýtať na jeho hospodársky úžitok, realizovateľnosť či financovateľnosť. Príjem je občianskym právom.

Kto si myslí, že je to ľavicová, či dokonca komunistická idea, mýli sa. Tradične „ľavicová“ predstava vychádza z toho, že každý musí pracovať. Pretože ten, čo nepracuje, je „vykorisťovateľ“ alebo rentier, ktorý parazituje na pracujúcej spoločnosti. Ľavičiari myslia často, ako už bolo spomenuté, veľmi „nepavlínsky“, t.j. kto nepracuje, nech neje. Zdôvodnenie základného príjmu ako základného práva môžeme naopak nájsť u liberálneho mysliteľa lorda Ralfa Dahrendorfa. Ten už v roku 1986 napísal v knihe Oslobodenie od falošnej práce, že príjem je ústavným právom: „Ak nebude k základným právam každého občana patriť to, že má zaistenú materiálnu životnú základňu, spoločnosť sa rozpadne. Zaručený minimálny príjem je rovnako nevyhnutný, ako ostatné občianske práva, teda rovnosť pred zákonom alebo všeobecné volebné právo.“